

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 337. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius02val-shoot-idm139771558663680.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

Erlig oc velforstandige Mend/ Borgemestere oc Raadmend/ i Københaffn/ ønsker ieg Peder Palladius Naade oc Fred aff Gud Fader/ ved Jesum Christum.

Kære Venner Mand pleyer at sige/ Gaat er icke for

meget/ oc disalmindeligere det bliffuer/ disbedre det er/ Alligeuel der ere andre smaa Bøger vdprentede til foruaring emod pestelentze/ den meninge mand til gode/ saa er dog her ocsaa en liden bog/ der emod screffuit til vaare Prædicanter her inden Portene for Københaffns indbyggere/ och kand vel tiene ocsaa andersteds huor det er behoff/ der faar lod ieg hinde gerne vdgaa i prenten besønderlige der faare/ at den lld oc pestelentze/ som er optend nu her i Københaffn i dette hele fierding Aar/ saa hart/ || at her er alle rede hen døde/ vdi saa kort en tid/ flere end sexhundrede Menniske vden de som bleffue Begraffuede aff deris Forældere/ som de mene/ skulle vel være fire hundrede/ at der skal vel vere it Tusinde døde til denne dag/ Samme lld siger ieg begynder nu at vdsprede sig alle vegne omkring her i Landet i Skaane oc andersteds/ at det er til fare/ at det vil icke slyckis her inden Portene/ alligeuel at wi Hulde tre bede dage/ at affbede Guds vrede oc Riiss/ end ocsaa andre til ith gaat exempel oc efftersiun/ at de skulde gøre lige saa/ naar de haffue det behoff/ Det hielper io noget/ oc Gud vil Bønhøre oss oc giffue oss ænten det wi bede om eller oc det som bedre er.

* Høylerd Mand Docter Peiter Capiten/ Kongelig Maiestats Docter i Læge Kunst oc Professor her i Vniuersitetet/ haffuer screffuit en stor oc merckelig Bog/ om Pestelentze/ oc fordi at den kand icke saa snart komme paa Prenten/ vilde han beuise || sin tieniste den Meninge Mand til gode her i Riget/ som hand selff i denne lille Bog til kende giffuer/ oc haffuer der faare/ vddraget en Kerne och Blomme/ aff samme 340 hans store Bog/ som hand haffuer forhende/ oc den forsent/ til Predicanterne Her i Byen/ Oc er forkyndet paa alle disse Prædikestole/ saa at de som icke foracte Guds vrede och Riiss/ holde sig der effter/ oc mange der aff vndgaa oc bliffue Reddede/ Thi som mand siger/ der hører Hielp til Guds Hielp. Dette ordspraack om det vendis hen til dem/ som de Kaldede vdi Papisteri/ de femten Nødhielper/ oc til andre deris lige/ Da er det it vrangt/ falskt oc fordømmeligt Ordspraack men forstaas det om den middel oc Hielp/ som Christne Menniske beuise huer andre vdi nød oc trang/ da er det it ret gaat Ordspraack effter Guds vilie oc bud/ som Jesus Syrach scriffuer i sit xxxviii. Mit Barn/ Prøffue huad dit Liff er sunt/ oc see/ huad som dig er wsunt. Item Herren lader Lægedom || voxte aff Jorden/ oc en fornumstig foracter hannem icke etc. Oc i det xxxiii Capitel/ Det gode er skicket mod det onde/ oc Liffuit mod Døden/ oc den Gudfryctige mod den wgudelige/ See til alle den Høystis gerninger/ saa ere der stedse tho mod tho/ oc it mod det andet/ Her høre wi at mand skal bruge gode middel/ til oc hoss Guds hielp/ huad heller det er vdi Lægekaansten/ eller vdi andre Guds Gaffuer/ som icke staa til at foractis vden Mand vil foracte Gud selff.

* Mand taar icke der faar sette den loffue oc lid til samme middeler/ som Gud aleniste tilhør som Kong Assa iiii. Reg: xvi søgte icke Herren i sin siugdum/ men Læger. Hannem haffde burt baade Dele at gøre/ først haffde hannem burt at søge effter Aandelig oc siden effter legemlig Lægedom/ Thi saa siger Christus selff Matt: vi: Atspører først Guds Rige och hans Retferdighed saa skal alt saadant tilfalde eder. ||

* Men paa det at ingen skal forglemme den Aandelige Lægedom vdi Pestelensis tid/ oc bruge den legemlige Lægedom aleniste som Kong Assa gjorde vdi Podal oc bleff Død der offuer/ vil ieg optegne nogle steder Historier oc Psalmer/ som Huer for sig kand lade vdscriffue aff den Danske Bibel/ och læse besynderlige om morgenen al den stund som Pestelens regerer/ oc alligeuel der hoss bruge gode Christelige middeler/ som findis i denne lille Bog/ disligeste i en liden bog 341 som høylerd mand Docter Christiern Morsing ocsaa professor i læge kaanst her i vniuersitetet/ lod vdgaa oc i andre saadanne/ til en foruaring der imod/ da skal icke den som frycter Herren/ bliffue forskrekit/ eller forraskit naar der kommer nogen almindelig plaffue iblant Folck/ Psal: cxii: Thi hans hierte trøster sig da trolige paa Herren. Kære Borgemestere Pouild Hanssen/ Oloff Ipsen/ Mattis Clausen/ Peder Jensen/ oc i Dannemend i Raadet effterdi ath Doctor Capitanius || screff eder oc den Christen Almue til gode/ det hand screff/ vil ieg ocsaa skencke eder dette mit Føye Arbeyde forhaabendis at i det tcke forsmaa. Her met eder Gud Almectigste befalendis/ Screffuit i Københaffn den Tisdag nest faare S: Michels dag/ Gudz

En Aandelig Praeseruatiue oc foruaring mod Pestelentze

* Gene. iiii. Gud sagde til Quinden/ Jeg vil skicke dig meget kummer til etc. Her skal mand mercke vdaff/ ath Synden er en Aarsage til alt det onde/ som wi lide/ oc at wi arme Adæ/ oc Euæ Børn ere vnder giffne Straff oc Kaarss for vore Synders skyld. Her tencke huer til ath bekende/ angre oc fortryde sine Synder/ saa bliffuer straffen borte/ eller i det minste/ formildet och forminsket || aff Gud/ naar Troen følger der effter til vor Herre Ihesum Christum.

* Gene: vi. Det gantske Capitel om Syndfloden giffuer den samme aarsage til kende/ at Menniskens ondskab vaar stor paa Jorden/ Och for mand vilde icke lade sig staffe aff Gud/ det er/ mand vilde icke rette oc bedre sig/ naar Gud begynte at straffe lod hand dem forderffuis oc ødeleggis ved Syndfloden/ oss til ith exempel.

* Gene: xviii. Denne Historie om Sodoma oc Gomorra/ giffuer til kende ath der hielper ingen fremmet bøn mod Guds 342 straff/ vden de som syndet haffue/ rette och bedre sig/ Less det samme hoss Ezechiel i det xiiii. Capittel. om de fire plager/ Dyr tid/ Diur/ Suerd oc Pestelentze/ Item om Noe Daniel/ oc Job/ it Merckeligt Capitel etc. Der faar er det to allermest behoff/ at huer retter sit Leffnit/ om hand vil vndgaa Guds straff. ||

* Exo: ix. Effterdi at Pestelentze er den femte Plage iblant de thi Egyptiske plager høre de Capiteler oc saa hid oc ere verde at offuertencke/ oc see sig i spegel vdi/ Naar Gud straffer met Pestelentze.

* Exo: xvii. Den Histori vdi dette Capitel om Mose hender/ at de bleffue suare oc Aaron oc Hur ophulde dem/ Paaminder oss ath wi lige saa vdi Pestelentze skulle Hielpe oc Holde huer andre til en idelig och waffladelig Bøn/ effter en Ret Pænitentz/ saa bliffuer det alt gaat/ Thi en Suar Pestelentz fordriffuis met en sand Pænitentz oc met en Christen Bøn.

* Leui: xxvi. Dette er it Merckeligt Capitel/ oc giffuer til kende/ at Pestelentze er icke en ringe/ men en stor Guds straff/ oc at Gudz straff voxer effter som Synden oc wlydelsen voxe hoss de forherdede. Thi straffen henger ved Synden/ som en lencke henger || om halsen paa en hund/ Der faare huo der gør sig aff met Synden/ hand bliffuer oc saa straffen quit.

* Nu: xi. Den siste sted i dette Capitel viser klarlige vd/ at de som icke kunde lide dem klør/ de skulle lide dem suier oc at liden lyst gør longfør skade/ Thi det løstne Folck fick der Vacteler nock at æde oc døde hen oc bleff iordet aff en gandske stor Plage/ der hoss de Løstegraffuer/ Der faare er det icke tid/ at lade sig tøste oc tage formiget til sig aff Guds gaffuer/ men dele somt met sin fattige neste.

* Nu: xxi. Denne Histori om de Ormesting hører oc hid/ effterdi at de bleffue døde der aff/ saa mange som icke saae til den Kaaber Orm. Saa lader oss see til Jesum Christum vdi denne Pestelentze at den tager icke Død paa oss alle sammen/ ellers vil mange hus staa øde. ||

* Deut: xxviii/ Her staar Pestelentze/ iblant de rette forbandelser/ som Gud lader gaa offuer Menniken for Synden.

343

Frøcte sig der faar Gud/ huo som icke vil være forbandet met Pestelentze/ eller anden Guds straff.

* Deut: xxxii. Denne Mose Loffsang maa icke forglemmis/ Men idelige læsis oc offuertenckis met stor paaactelse/ det vil visselige gøre gaat at etc.

* i. Samuelis v. et vii. Denne Histori om Herrens arck/ som bleff vndryct/ oc forført/ oc den straff der gick effter/ paaminder alle dem/ som haffue vndryct oc forført/ til fremmede brug/ det som er giffuit oc skicket til Guds ords oc Guds rigis tieniste oc ophold/ at de mue visselige vente sig Pestelentze oc anden straff oc wlycke/ ieg vil inted tale om den euige straff/ om de icke lade vor Herre Christo beholde sit.

Derfaar er det tid paa/ at huer legger || fra sig igen/ oc saa det som hand i den maade haffuer faat met wret.

i. Samuelis xv. Her see sig øffuerigheden i spegel/ Om de lade noget bliffue igen oc tilbage/ som

forhindrer Guds salige Ords framgong/ oc holder folcket tilbage/ fra Troen til Jesum Christum/ Thi det vil icke bliffue wstraffet.

* ii. Samuelis xxi Effterdi at Dyr tid er Pestelentzis staaldbroder/ oc en aff de fire Guds besynderlige straff/ Ezechielis xliii. da bør denne histori/ om den Dyretid som vaar i Kong Daudz tid i try samfelde Aar/ vel at offuerueyes/ Thi her paamindis alle de/ som anten met blodstyrtning eller anden wret haffue offuerfaldet andre/ At de finde raad til retning oc bedring/ Paa det at alt Landet icke skal straffis met Dyrtid/ Pestelentze och anden Plage for deris skyld. ||

* ii Samuelis xxliii. Dette er det aller ypperste Capitel/ at læse daglige vdi Pestilentzis tid/ Om Kong Daudz synd/ oc om den Suare tredagis Pestilentze offuer Folcket for samme Synd/ en merckelige paamindelse/ til anger oc rulse/ oc en vidskab der hoss/ at grisene skulle tit vndgelde det/ som gamle Suin bryde/ Der faar følge sig Daud effter/ huer som ved sig skyldig oc rette och bedre sig/ paa det ath hand icke skal findis at vere en Aarsage der til/ at det vnge Folck och de wskyldige Børn skulle saa hen ryckis af Pestelentze

* i Reg: viii. Denne Kong Salomons Bøn hører 344 allermest hid at læse flitelig oc giffue grangiffuelige act paa/ vdi Pestelentzis tid/ oc i andre saadanne tider/ at mand kommer til Kircken predicker/ siunger Letanier oc aff beder Guds vrede/ Riiss oc straff.

* i Reg: xvii. Denne Histori om Eliæ beuarelse i den dyre tid vnder Kong || Achab/ giffuer til kende at it ret Gudfryctigt Menniske bliffuer foruaret oc besørget aff Gud i Pestelentze/ Hunger/ dyrtid eller huad wlycke der kand tilskickis Menniken aff Gud saa at om der end storte tusinde paa huer side vid hannem/ da bliffuer hand dog reddet oc foruaret. Psal xci. Der faar/ huo der er Viiss vere sig Gudfryctig da bliffuer hand fri/ naar Gud vil straffe sit Folck.

* i Regum xviii. Eliæ Bøn i dette Capitel/ som S. Jacob: scriffuer om/ i sit v Cap: trøster alle Gudfryctige/ vdi nød oc fare/ at der som de bede flitelige/ da bliffue de bønørde/ oc andre nyde dem gaat at.

* ii Regum vi. Denne Histori om dyrtid i Samaria vdi Elisei tid/ haffuer denne trøst met sig/ at naar Buen er spent paa det strengiste/ da brøster hun snariste/ Det er/ naar Guds straff oc riiss er aller strengist til at forderffue/ da vil hand/ før end mand seer sig om/ holde op oc afflade at straffue. || besynderlige/ naar hand bliffuer bedet derom aff de Gudfryctige/ Effter mange mørcke dage kommer hand wforseendis met en klar dag oc it varmt Solskin/ saa kand det bliffue gaat igen.

* ii. Re: xx. Kong Ezechia Siugdøm der hand laa dødsuig/ Oc Esaias lagde en Klasse Figen paa Bulden/ lærer ath bede oc græde faar Herren vdi døds nød/ oc at huert Menniske er skicket sin døds tid faare/ Huilcken hand kand vel komme til forne/ oc forfaste sit liff før tiden kommer/ men ingen kand den gaa foroffuer/ vden Guds besynderlig iertegen/ som her met disse femten aar/ oc met Achas seyer werck/ Ellers faar huer at følge/ naar hans tid er kommen/ Thi da faar mand denne røst at høre/ som her staar/ Beskicke dit huss/ thi du skalt dø oc icke leffue/ da vil Gud sige/ som der staar i Psalmebogen. Kommer igen i Menniskens Børn Psal. xc. End er her hossat begræde huor snarlige mand 345 hoffmoder sig oc falder || i Synd igen/ naar Gud tager straffen bort/ at huer vilde sig betencke her vdi. etc.

* ii. Re. xxi. Kong Manasse synd oc ondskab/ ii. Par: xxxliii. Oc der hoss hans omuendelse igen/ skal vere ith exempel oc spegel bog faar alle wgudelige/ oc besynderlige faar hine blodhunde/ blodgirige oc heffngirige dieffls trelle/ som forfølge Guds ord/ oc alle dem det predicke oc tro der paa/ ath de skulle rette oc bedre sig/ paa det ath Byer/ Steder/ Land oc Rige skulle icke straffis met Pestelentz/ Suerd/ Hunger oc dyrtid/ faar dens skyld.

* Nehemie v. Dette er it saare hart Capitel/ oc paaminder alle Aager Karle oc Aager Quinder/ alle Kornpuger/ at de skulle giffue til bage igen det som de saa wrettelige oc wrelige ere atkomne. Item her paamindis alle onde Fogeder och Voidzmend/ som fare Tyranniske aff sted/ met Folck/ som de faa mact offuer/ at de skulle || sacte sig vdi deres Fogedi/ oc handle effter Low oc ret/ oc icke effter deris Heffngerige oc Tyrannske Hierte. Huer tencke til at vende sig om oc bliffue en from Nehemias/ ellers maa Landet vngelde deris wgudelig plaggen oc skatten met Pestelentz/ hunger oc dyrtid etc.

* Nehemia ix. Bekende dine Synder i dette offuer maade merckelige Capitel/ Oc bekende der hoss Guds retferdighed/ at hand gør ret/ naar hand fører sin straff offuer oss/ oc at wi haffue det vel fortient. Giff ocsaa act paa i dette Capitel/ Huor storlige Pænitentzis predicken/ Letani Bøn oc inderlig begering til Gud bør at gaa for sig vdi huad somhelst nød oc straff der er paa ferde.

* Den gantske S. Jobs bog er verd at løbe tit igennem/ vdi saadan farlig tid/ Thi hand bleff slagen met Bulder oc soer paa hans gantske Legeme indtil Døden/ || før end det vende til bage igen/ Huorfaar her findis ocsaa i denne Bog en merckelig amindelse/ om Menniskens leffnits elendighed oc forthed/ och om de dage/ som Jacob Patriarck omtaler/ Gene xlvi. Der som hand saa siger til Kong Pharao/ Min elendigheds tid er Hundrede oc tredieue Aar/ Ringe oc ond er min liffs tid.

- * Vdi Dauids Psalme Bog/ findis disse Psalmer/ som her effter ere optegnede/ de merckeligste/ ath læse och betencke vdi Pestelentzis tid til gaffns och til Guds ære.
  - * Den vi Psalme/ Ah Herre straffe mig icke i din vrede etc.
  - * En mectig Psalme/ Imod forferdelse oc befengelse vdi Pestelentzis tid.
  - * Den xiii Psalme/ Herre Huor lenge vilt du saa aldelis forglemme mig etc. ||
  - * Den xxii. Psalme/ Her kand mand see oc betencke huab kaarss oc straff Gud Fader lagde paa vor Herre Christo selff for vore Synders skyld/ oc det kand giffue en god taalmodighed i Kaarssit. Denne Psalme begyndis saa/ Eli Eli/ Det er/ min Gud min Gud etc.
  - * Den xxx Psalme/ Herre Jeg priser dig etc. En tacke Psalme/ effter at it Menniske er kommen offuer met Pestelentze/ oc faar bedre igen. Gud vil at wi skulle bede oc tacke hannem.
  - * Den xxxi Psalme/ Herre Jeg Tror paa dig etc.
  - * Den xxxii. Psalme/ Salig er den som offuertredelser ere forladne etc.
  - * Den xxxviii. Psalme/ Herre straff mig icke i din vrede etc.
  - * Den xlii. Psalme/ Lige som Hiorten skriger effter ferskt Vand etc.
  - * Den xlvi. Gud er vor tillid oc || Styrcke/ en Hielp i stor nød/ som haffuer rammet paa oss etc.
  - * Den lxii Psalme/ Min Siæl er stille til Gud/ som mig hielper etc.
  - * Den lxxvii Psalme/ Jeg rober til Gud met min røst etc. Den lxxxviii Psalme/ Herre Gud min Salighed/ ieg rober dag oc nat faar dig etc.
  - * Den xc Psalme/ Herre Gud/ du est vor tilfluct/ Stedze oc altid etc. En ret Psalme til Pestelentzis tid/ om Synden/ om Guds vrede/ om døden/ oc om Menniskens leffnits wselhed oc korthed her paa Jorden.
  - * Den xci/ Den som sider vnder den Høystis beskermelse etc. Denne er den rette Hoffuit Psalme/ at bede morgen oc afften mod Pestelentze/ oc befale sig Gud/ oc henge ved hans 347 ord/ skyt och beskermelse/ met en sterck Tro/ mit iblant nogle tusinde/ som falde oc Dø der hen faar hans øyen trint omkring hannem/ da veed Gud raad || til/ at befri hannem/ at hand bliffuer ved liffuit etc. Det er den Aandelige Lægedom her talis om/ den er først faar alting behoff/ Oc saa den legemlige lægedom der nest.
  - * Den Cii psalme/ Herre hør min Bøn/ oc lad mit rob komme til dig etc.
  - * Den Cvii Psalme/ Tacker Herren/ thi hand er god etc. En merckelig Psalme/ Om de fem almindelige Plager/ som ere vdlendighed/ Fengsel/ Siugdum/ Haffsnød/ Fattigdom oc Offueruold/ oc huorlunde mand skal affbede dem.
  - * Den Cxii Psalme/ Salig er den som frycter Herren etc.
  - * Den Cxvi Psalme/ Det er mig kært at Herren hører min røst/ oc min formanelse etc.
  - * Den Cxviii Psalme/ Loffuer Herren/ thi hand er venlig etc. Den skøne Confitemini kaldis denne Psalme af den Guds Mand Luthero/ met salig ihukommelse. ||
  - * Den Cxxi Psalme/ Jeg opløffter mine øyen til Biergene.
  - * Den Cxxxix Psalme/ Herre du randsager mig oc kender mig etc. En offuermaade trøstelig Psalme/ At forlade sig aldelis til Gud met/ Oc at mand kand ingenfted henfly faar hannem/ Der faare giffue sig huer inderlige ind til hannem/ som it Barn løber ind i sin Faders skød naar hand haffuer Riiset i haanden etc.
  - * Den Cxlii Psalme/ Jeg rober til Herren met min røst etc.
  - * Den Cxliii Psalme/ Herre hør min Bøn etc.
  - * Alle disse optegnede Psalmer ere io euige oc altid behoff at oplessis faar Herren/ Dog bequemme de sig aller mest i Pestelentzis tid/ Oc ere den rette aandelige Præsueruatiue oc foruaring der imod.
- Det maa bliffue her hoss paa denne tid/ Thi det vil ellers bliffue forlangt/ huer kand fremdelis i Biblen for sig opsøge det som tiener her til den aandelige Lægedom for Pestelentze. ||

Nu følger her effter den legemlig lægedom/ at huer kand lære och bruge den oc saa ret/ paa det ingen skal frimodelige friste Gud/ oc sla sig selff ihiel/ mod det femte Bud/ met sin forsømmelse/ oc wskødsomhed/ Ja met sin hoffmod/ fortred oc haardnackethed mod Gud/ som hine onde Børn/ biude deris Forældre tradz/ eller hine onde Quinder deris Mend/ och bede dem ekon sla io mere oc mere i den oc den mands naffn/ ind til de ere knugslagne/ dem skeer io ret etc.

349

**En Præseruatiue och foruaring mod
Pestelentze. screffuit aff Doctore Petro Capitanio
til Københaffns Borgere/ Anno
M. D. Liii.**

**Først for dem som icke ere befengde
met Pestelentz.**

DEr er inted nytteligere nu i denne høst for vnge Menniske som voxte til vdi deris alder/ der som de haffue store Aarer oc megit blod/ end ath de lade deris Aare sla paa den høyre Arm/ enten Median/ eller den Aare som de kalde Hepaticam.

* Fem dage eller sex effter at Aaren er laden kunde de lade deris Mad være borte/ om afftenen/ oc bruge til Purgatz femten Pestelentz piller/ aff det store slag/ som ieg || haffuer ladit berede dem i Apotecken/ och ere til købs for ii danske skellinge (Thi ieg lod ordinere oc berede i Apotecken Pestelents Piller store oc smaa) och skal hand sencke dem ned met Vin eller øl/ och hand skal icke giffue sig vdi veyret om anden dagen. Men de som icke kunde bruge Aareladende/ vere sig for de haffue icke megit Blod/ eller for at de frycte sig/ eller och ere gamle/ de kunde bruge tho gange forscreffne Piller/ saa at der gaar fire dage emellem.

* Naar de haffue tagit purgattzen/ skal der tagis vel vare paa/ for alle ting/ oc aff alle/ oc huer serlestis/ ath der icke findis skarn oc stanck paa Gaderne eller i Huset. Stuer eller Kammer som ere Skorstene vdi/ skulle altid holdts rene met en skorstens Ild oc ath lucten kand Purgeris met Røg aff Enebær/ eller Enebærtræ/ eller vdaff Puluer/ som ieg haffuer ladet berede i Apotecken/ eller aff suorte Liuss/ som de kalde i Apotecken || Ozoleta.

* Til deris Mad oc føde skulle de vare dem for alt det som icke vel lucter/ och for Fruct/ Men affhold oc edruskab/ det 350 er/ ath holde sig sparsommelige i Mad och dricke/ er den bæste Lægedom.

* De som ere formuendis/ oc kunde købe/ de kunde tage til dem huer anden dag Saa megit Feneyske Triagels/ som en Haselnød er stoer/ eller den Præseruatiue som ieg haffuer ladit berede i Apotecken/ och det annamme met tho skeder fulde Vinædicke Om anden dagen kand hand tage it stycke Angelica Roed oc nogit Smør oc brød om Morgenen fastende/ eller oc de kunde alle tage til sig denne effterfølgendis Lægedom oc præseruatiue/ som er vel bruget/ oc forsøgt/ oc findis at være den allernytteligste oc beste/ De kunde tage fastende til dem/ thu Figen tho Valnødkierner och tilte Blad aff almindelige Ruder met saare lidet || Salt/ disse ting skulle sammen mengis och stodis/ oc fastende annammes oc nedsiunckis huer anden dag. Neppelige finder mand en bedre lægedom end denne er. Oc kunde de annamme tre eller fire gange om vgen/ naar de gaa til seng om afftenen/ en halffue drachmam (det er en halffue quintin) aff de smaa Pestelents piller/ icke til purgas/ Men til en præseruatiue oc foruaring mod pestelents.

* Eller oc de kunde tage Sedefe och Angelica/ en halffue quintin aff huert/ och otte Rudeblader met Smør oc brød/ at bruge før end de gaa nogen sted vd.

* Oc naar de nødis til at gaa vd/ effter at de haffue tagit til sig nogen Præseruatiue oc foruaring/ Da kunde de beholde it stycke Angelica eller Sedefe i munden/ oc de kunde haffue enten it stycke Suamp eller en Rudequost dyppet oc vædit i Vinædicke. De som formuendis ere/ kunde bruge det Eble som kaldis Ambre

som ieg haffuer || ladet berede i Apotecken.

En Legedom til dem som ere befengde met pestelens.

DEn som er befengd (vden det er it Barn/ eller en siuglig quinde/ eller en gammel vdleffuit person) Da skal hand strax om hand er ingensted hoffuen/ lade sla Aaren hoss Anckelen paa den høyre foed/ eller nogen 351 are paa foden/ som er nær ved den der er hoss anckelen/ oc vnd skal lade blodet vel løbe/ oc det met det allerførste som vnd fornemmer sig at være befengd.

* Men der som hand bliffuer hoffuen met det første/ oc amme hæffuelse giffuer sig tilkende hoss ørne/ eller i halsen/ ller vnder Armhulen/ da skal hand lade sla paa Armen sin Median eller hoffuit aaren/ thi det er best. Men der som heffuelsen giffuer || sig tilkende vdi Røren eller nogensted der hoss/ da skal hand lade sla Aaren paa sin Foed/ eller hoss Anckelen/ Men her skal mand giffue vel act paa/ at der som heffuelsen staar i den høyre side/ da skal Aaren slaes paa den høyre Arm eller Foed. Men der som heffuelsen staar i den venstre side/ da skal Aaren ladis paa den venstre Arm eller foed/ Men er Heffuelsen paa bode sider da skal Aaren slaes paa baade sider/ dog saa at mand lader blodet maedelige løbe/ Thi altid skal mand ladis paa den samme side som heffuelsen staar/ oc icke offuer paa den anden side.

* Strax effter at Aaren er slagen/ kand den siuge bruge en drick/ aff den lægedrick/ som ieg haffuer ladet berede i Apotecken oc staar en føye ting. Oc skal samme drick saa beredis/ som her effterfølger. Tag it quintin Fenediske Triagels/ en en halff quintin Boli Armeni/ en quintin puluer aff Pestelentz Piller/ Meng den til sammen met || thu lod aquæ Scabiosæ eller Endiuia/ Met ith lod Vinædicke/ saa at der bliffuer en lunctet drick vdaff/ der som mand kand den beholde otte eller thi timer hoss sig/ at hand icke giffuer den op igen/ da kommer hand vel til sig igen met Gudz naades hielp. Men det er bedre at samme drick beredis i Apotecken.

* Den som er saa befengd/ oc haffuer tagit samme drick til sig/ hand kand tage vnder tiden tolff Pestelentz piller aff de smaa oc sencke dem met aqua Scabiosa/ eller met Vin. Vnder tiden kand hand tage it stycke Angelica Roed eller Scabiosæ/ oc det kand icke skade/ om hand andendagen igen tager end en tid samme lægedrick til sig/ Thi det kand ingen skade gøre hannem/ icke fanger hand heller ont der aff.

Paa den Pestelentz Byld eller heffuelse/ kand hand met det 352 første legge dette plaster paa/ som saa skal tilgøris. Mand skal tage lilie røder/ fede Figener/ Huideløg/ thu lod aff huert oc it lod Hørfrø/ Dette skal || saare vel stødis tilsammel i en Mortere/ oc mengis tilhobe met halffandet lod gammel Surdey/ som er bitter/ oc giff saa megit Olie aff Lilier der til met/ som nock kand være til at menge det tilsammel met/ saa ath det bliffuer tyct oc fit nock/ at det kand henge vel tilsammel/ oc leggis siden paa heffuelsen indtil saa lenge Bulden mones och bryster vd/ siden kand mand læge den som andre bulder oc heffuelse.

* Kand ocsaa dette forscreffne plaster leggis vdi Røren eller huor som vercken staar/ och mand venter at der skal komme nogen Heffuelse/ paa det at Materien kand dragts fra Hiertet.

* Jeg haffuer ocsaa screffuit her foruden nogen anden lægedom til Apotecken/ oc huorlunde mand skal bruge det ret/ Det kand mand ocsaa købe der/ for en ringe pendinge. Thi alle mand haffuer icke den Matert/ icke vide de heller ath gøre den til. Dette scriffuer ieg gierne her hoss/ paa det ingen || skal tencke/ ath ieg gør dette mere der faar at ieg vil gøre Apoteckeren rig end at hielpe den fattige sorgfuld Menighed der met/ som plagis met pestelentz. Thi huor met/ oc i huad maade ieg kand tiene Københaffns Raad oc Almue/ ia ocsaa dette hele Rige/ da skulle de finde mig altid villig oc redebon.

Dette beder ieg eder om/ som haffue Selsorig i Københaffn/ at i vdsette det paa danske/ oc nu paa Søndag nest komendis i alle Kircker lade det obenbarlige tilkende giffuis aff Predickestolen/ oc raader dem som ere befengde met Pestelentz/ at de gøre sig stercke oc æde vel/ Oc icke holde dem vdaff Mad/ Thi som Galenus scriffuer/ Da vndkomme de snariste/ som formaste sig selffue oc nøde sig til at faa Mad. Her met eder Gud almectigste befalendis/ vdi vor Herre Jesu Christo/ som for sin store miskunhed vilde naadelige affuende sin vrede/ som er optend mod oss oc vel forskyld aff oss/ al miskundelighedsens Fader høre naadelige vor bøn for den samme sin søns Jesu Christi skyld. Amen Amen/ Screffuit paa Halsniss Onsdagen effter Samaritanum Aar etc. M. D. Liii.

Petrus Capitanius. ||

353

DEr bør nu huer From Christen at staappe onde munde til paa læst och wfornumstigt Folck/ oc hielpe til at

afflegge onde Seder/ som mand maa høre disuerre/ naar Gud straffer sit Folckis Synder met Pestelentze/ huor aff Gud fortørnis end ydermere/ oc legger riiset dis tettere til/ oc lader icke saa snart vdaff at straffe/ som hand end ellers gjorde/ der som Folck hulpe icke selff til met/ Sanct: Pouel taler i Cor: xv. Om saadanne oc siger deris ord Lader oss æde oc dricke thi vdi morgen ere wi døde/ Lader eder icke forføre/ siger hand Ond snack forderffuer gode seder/ Vaager rettelige op/ oc synder icke/ Thi nogle vide inted aff Gud/ Dette siger ieg eder til skendzel/ siger S: Pouil/ saa faa wi lige saa ath lade den løse Hob faa deris onde snack ath høre/ oc beuise der met at de vide icke megit aff Gud. ||

* For det første/ findis der mange som ringe acte Pestelentze/ vdi deris herter/ alligeuel ath det er en stor och grum Guds straff oc vrede de haffue saadanne løse och forfengelige ord der om som her effterfølger.

* Pestelentze er ekon en børnedød/ Jeg dør icke i børne død.

* Det er ekon glæde met børn/ at de dø hen/ de fare vel/ her fødte flere til igen/ Her Christnis oc Døbis saa mange huer Søndag i alle Sognekircker.

Der skulle io nogle dø/ Verden er fuld met folck.

Lad gaa/ dør ieg i aar/ saa dør ieg icke at aare/ Der dør ingen vden de ere feye.

* At Gud tager børn oc Fattigfolck aff Verden/ der gør hand vel vdi/ Der er alt formange til aff dem.

* Item Det vaar en almisse død naar mand hør en fattig vere død.

Item lad dø/ saa faa wi god tid her ere for mange folck til. ||

Item/ Naar som it Barn dør/ sige de/ ieg vil giffue ith andet for siælen.

Ja/ somme tøre bande deris børn met Helsoet oc Pestelentze/ i halss oc lifff etc.

354

* Item/ Saa dristige ere mange at der grafuis aldrig en graff/ at de gaa ey til oc koge ned i huer Graff/ oc staa oc henge offuer dem/ som graffue.

* Disligest naar mand haffuer lagt Liget ned/ da staa det alt fult met Folck oc koger ned paa Liget.

* Ja de lede oc bære deris børn ind til dem som ere befengde/ paa det/ at de kunde ocsaa faa deris deel.

* De findis end ocsaa/ som bande alle dem/ som vnddrage sig fra Pestelentze/ Oc rose der aff/ at de taare bliffue til stede/ oc mene at de ville der faare dø som Christne mend/ oc fordømme der offuer alle dem som icke ere til stede/ i Pestelentzis tid/ ath følge effter huert lig etc.

* Mange andre løse noder oc facter i || ord oc gerning/ som er dog alt sammen sagt oc giort/ vnder det tække/ som Dieffuelen holder for deris øyen/ at de skulle icke kunde see/ huad Pestelentze er for en ting/ at de skulle icke komme til en ret altiorlig Penitentz etc. At det skulde vere it riiss oc straff aff Gud offuer oss/ for vore Synder/ det kunde de icke tencke/ ellers vaare de icke saadanne huercken i ord eller Gerning/ som de ere.

* Det vaare vel behoff at suare serdelis til huer deris ord/ spaat oc vidunder/ som de gøre aff Pestelentze/ Ja aff Gud selff/ men for det vil bliffue forlangt/ vil ieg kortelige/ staappe Munden til paa dem med visse och klare naffnkundige steder aff den hellige Scrifft/ at huer aff dem maatte skamme sig oc faa sig andre tancker om Pestelentze/ end de giffue til kende met deris forfengelig mundhoff etc.

* Exo. v. Lad oss vandre tre dagis reyse hen i ørcken/ oc gøre Herren vor Gud || offer/ at der skal icke komme Pestelentze eller Suerd offuer oss/ Merck ath de ville Offre oc bede mod Pestelentze/ som vore forfengelige ere glade ved.

* exo: ix. Lad mit Folck fare/ oc tiene mig/ men necter du det/ oc lader dem icke fare/ See da skal Herrens haand komme offuer dit fæ paa Marcken/ offuer Heste/ offuer Asne/ offuer Kamel/ offuer øxen/ offuer Faar met en gantske suar Pestelentze/ Hør her at Pestelentz er Herrens haand aff vrede 355 for Synden/ oc at det er den femte ægyptiske plage offuer Folck oc fæ etc. Hui ere icke de forfengelige folck ocsaa glade vdi Fæ død oc faare død/ som de ere vdi Børnedød. Ere de ocsaa glade/ at den Fromme Raadmand Her i Københaffn Frantz Ibsen/ och hans kære hustru Anne Ambrosius salige met Gud/ døde i disse dage/ De ere velfarne/ men wi side effter i Sorrigen naar wi miste saadanne det kende Gud. Ere de glade aff det spectacel/ de saae i gaar/ fire paa en Ligbar/ Oc sexten i den ny Kæregaard foruden de andre som || bleffue begraffne i Byen i gaar/ ved tredue personer oc flere som vaar den Mondag nest faar S: Mickels dag etc. De skulle end alligeuel selffue begynde/ at blegne om kindene/ oc fornemme at det er Gudz vredis tegen oc tilladene/ at Dieffuelen saa regerer oc slar folck ihiel Vilde de icke frycte for Gud da maatte de to vere redde faar Dieffuelen/ det er hand der gør Gerningen/ Thi hand er Guds bødél til at vdrette

saadant etc.

Leui: xxvi. Der som i end forsammele eder i eders Stæder/ da vil ieg alligeuel sende pestelentz iblant eder. etc. See her/ om det Barneleg/ met Pestelentze/ effterdi at den staa iblant de rette Guds vredis besøgelse/ och hand truer sit Folck der met. Huad gøre vore Gudz vredis foractere andet ath de tradze Gud vnder øyen och tencke och sige/ Lad ekon Pestelentze komme/ wi ville tage mod hende/ wi ville da see løst paa vore Børn/ wi ville staa och henge offuer alle Graffue/ ere wi Feye/ saa dø wi met/ || ere wi icke/ saa kand Pestelentze inted gøre oss/ Den frimodighed pleger mand aff gammel tid/ at spaatte met dette Ordspraack/ Leb ich saa pip ich/ leb ich nicht/ saa pip ich nicht/ Det er icke rettelige at foracte døden som gode Christne vide at foracte den/ naar det skal gielde for aluore.

* Nume: xiiii. Huor lenge skal dette Folck forhaane mig? Jeg vil sla dem met Pestelentze oc legge dem øde etc. Hør her/ At sla met Pestelentze/ det er at legge folck øde/ Som oc mange huss bliffue øde i Pestelentz plaffue/ Glæder eder nu der ved/ som hine skalcke der gledis icke tidere end de see huss brende/ oc Børn falde i Ilden.

356

* Deut: xxviii. Herren skal lade Pestelentze komme paa dig/ ind til at hand ødelegger dig etc. Her høre i det samme/ oc at Pestelentze er iblant de rette forbandelser for Synden/ Huo der er glad ved Guds forbandelse/ bliffue sig vnder Guds forbandelse/ eller vende sig om och sørrige met dem || som sørrige oc græde met dem som græde Rom: xii. / de ere fult i dag inden Københaffns porte. Staap ocsaa mundene til paa de Ordgydere/ met det fiortende Capitel det xxi / det xxix. och xxxviii. vdi Jeremix bog/ Disligeste Det vi. vii. xiiii. xxviii xxxviii. Capitele vdi Ezechielis bog/ Saa kand det vere nock/ om de Ville rette sig der effter i ord oc Gerning/ ville de icke/ saa hielper der icke mange steder til at opregne faar dem/ aff den Hellige scrifft. De bliffue alligeuel de samme som de ere/ som du maat see/ paa Sisse Monsis/ paa hendis soster Karene Rasmusis/ oc paa andre deris anhengere/ som inted skøde effter Gudz ord/ oc er ynckeligt at høre om dem/ Gud omuende dem/ at de io høre Hans Ord/ oc icke saa foracte det. Amen.

* Disse andre Pestelentzes foractere de vide icke ath Satan som visiterer Gudz børn/ faar først tilladelse aff Gud/ at sla Fæ oc Faar ihiel/ oc at sla Børn ihiel || før end hand faar loff ath tage fat paa de gamle/ som det gick met S: Job/ Oc ath Gud bruger den samme kaanst met sine/ som hine løue Temmere bruge met Leuuerne de hustruge en liden Hund eller hualp/ faar Løuens øyen/ der aff bliffuer hun saa forferdet oc redt/ at hun staa oc beffuer oc skeluer/ oc frycter at hun skal faa met/ Saa slar Gud vore Børn faar vaare øyen/ ath wi gamle Leuer oc bryde basser/ hyglere/ Troldfolck/ Aagerfolck/ Kornpuger/ Voldzmdend/ Horfolck/ Gerige oc Hoffmodige stympere Gudz ords forfølgere oc foractere eller huad wgudelighed wi haffue faar hender/ skulle forskreckis der aff och rette oss/ ath Bermen aff Pestelentze/ Suerdet/ Hunger och Dyrtid skal icke øses paa oss/ naar vaare wskyldige Børn ere tagne aff dage faar vor skyld. Seer mand icke at Scholerne leggis øde/ i de Stæder som || Pestelentze regerer/ Seer mand icke at Planterne opryckis met Roden/ Huor skal mand 357 faa dem som vdi Framtiden skulle hielpe till ath lære vdi Religion/ Ath regere vdi Landz regementit/ och Affle Børn vdi Husholdinger/ Ville de haffue Børn strax Døde igen/ som de ere fødde/ Huor til føddis de da til denne Verden etc. Hui dø de icke da i Moderens Liff etc. Och Moderen met dem/ at de Stympere kunde ocsaa der ath lee oc glæde dem/ Skamme skamme/ Huer rette sig/ oc kende Gudz vrede och bekende/ Det duer inted ath de ville sige/ ath de bruge saadanne ord ath trøste dem met/ som ere forspente i Pestelentze/ lige som det skulde eckon vere en slumpelycke/ Ney/ Min Ven/ Der maa anden trøst till/ End saadanne forfengelige || oc løgnactige ord/ Oc end maa der ocsaa it andet Regemente til i de Steder som Pestelentze regerer/ at Folck icke saa skal raade sig selff/ som de see oc forfare andersteds/ som vancke vide om i Verden etc.

* Her maatte du sige/ huad trøst skal der da til dem/ som ere befengde och deris Hælsspetter er vdslagne/ naar Legemlig lægedom icke kand hielpe dem lenger etc. Der suarer ieg saa til/ Lær gode Steder aff den Hellige scrifft/ om vor Opstandelse/ oc at døden er en søffn/ oc en gang til det euige liff Oc holt dem det faare/ Der kant du rettelige trøste dem met/ som haffue Troen til Jesum Christum.

* Jeg vil sette her en sted eller tho/ søg selff flere saadanne op/ at du kant faa it rigt liggendefæ der aff/ at spise vd/ til dem/ som det vil to vere met/ oc som Gud vil to haffue bortkaldede til det euige liff.

* Joan. xi. Jeg er Opstandelsen/ siger Christus/ oc Liffuit/ Huo der tror paa || Mig/ Hand skal leffue/ alligeuel ath hand døer/ oc huo som leffuer oc tror paa Mig/ hand skal aldri dø.

* Joan: viii. Sandelige Sandelige siger ieg eder/ der som nogen holder mit ord hand skal icke see døden euindelige:

* Joan: v Sandelige sandelige siger ieg eder/ Huo som hører mit Ord/ oc tror Den/ som mig vdsende/ hand haffuer det euige liff oc kommer icke til Dommen/ men hand er trengd igennem fra Døden oc til Liffuit.

358

* Matth: x. Røber mand icke tho Spurrer for en Pending/ Alligeuel falder der ingen aff dem/ paa Jorden/

vden eders Fader/ Nu ere oc alle eders Hoffuet haar talde/ Frøcter eder der faar icke/ I ere bedre end mange Spurrer.

* Psal cxxxix. Huort skal ieg gaa hen for din Aand? Oc huort skal ieg fly bort for dit Ansigt? Far ieg til Himmelen/ da est du der/ Gør ieg min Seng i Helffuede/ See/ da est du der/ Tager ieg || Morgenstjernens vinge/ oc bliffuer hoss det yderste Haff. Saa skulde dog din haand føre mig der/ oc din Høyre Haand holde mig/ Siger ieg/ Mørcket maa skiule mig/ Saa skal oc Natten vere Liuss omkring mig etc.

Rom: viii. Huo vil skilte oss fra Guds Færlighed? Drøffuelse eller angst/ eller forfølgelse/ eller Hunger/ eller nøgenbed/ eller farlighed/ eller Suerd? Lige som screffuit staar/ For din skyld dræbes wi den gantske dag/ wi ere regnede som slacte Faar/ men i alt dette vinde wi langt offuer for hans skyld/ som osselskte. Thi ieg er viss paa/ at huercken død eller liff/ Huercken Engel eller Førstedøme/ icke heller Mact/ Huercken det neruerendis eller tilkommendis/ Huercken Høyt eller dybt oc ey noget andet Creature kand skilie oss fra Gudz kierlighed/ som er i Christo Jesu vor Herre.

Esa lvi. Men den retuise omkommer/ och der er ingen/ som legger det paa hierte/ oc Hellige || Folck bliffue bort tagne/ oc ingen giffuer act der paa/ thi de retuise bliffue bort tagne/ fra den wlycke/ oc de som haffue vandret rettelige for sig/ komme til Fred/ oc huilis i deris Herbere.

i Cor: x. Men Gud er trofast/ som lader icke friste eder/ offuer eders formue/ men hand gør saadan ende paa fristelsen/ at i det kunde taale.

Joan: xiiii. Jeg vil icke forlade eder Faderløfe/ ieg kommer til eder.

Met disse oc andre Steder som ieg vil met det første lade vdga paa prenten met deris vdydelse til ydermere trøst for de siuge/ kand mand holde dem faare/ naar alle ting glippe/ at de gribe fat paa Troen och paa disse trøstelige ord ved Troen/ saa fare de der hen i fred/ til det euige Liff/ Gud 359 giffue oss alle sammen en salig ende/ och en gladelig opstandelse Amen.

Saa haffuer mand her Aandelig oc Legemlig Præseruatiue/ oc lægedom baade for dem/ som ere oc som icke ere befengde met Pestelentze/ Gud giffue huert Menniske vilie oc forstand til at bruge dem ret til gaffns oc til Guds ære Amen.

Prentet i Københaffn.